

УДК 316.6:2(477)

ПАЛАГНЮК О. В., аспірант Інституту соціальної та політичної психології НАПН України
м. Київ

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРИЄНТОВАНИХ ХРИСТИЯНСЬКИХ РЕЛІГІЙНИХ НАСТАНОВЛЕНЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

На основі емпіричного та теоретичного дослідження виокремлено соціально орієнтовані християнські релігійні настановлення студентської молоді, проаналізовано їхні особливості та рівні сформованості. Визначено якісні характеристики християнських релігійних настановлень в контексті соціокультурних перетворень та перспективи подальших досліджень.

Ключові слова. Християнські релігійні настановлення, совість, концепція свободи, конформізм, недовіра.

На основании эмпирического и теоретического исследования определены социально ориентированные христианские религиозные установки студенческой молодежи, проанализировано их особенности и уровни формирования. Определены качественные характеристики христианских религиозных установок в контексте социокультурных трансформаций и перспективы последующих исследований.

Ключевые слова: христианские религиозные установки, совесть, концепция свободы, конформизм, недоверие.

Christian religious directions (or teaching) on the basis of empirical and theoretical investigation are distinguished, and their peculiarities and levels of the formation among the young people are analyzed. The qualitative characteristics of the Christian religious directions (or teaching) in the context of social and cultural conversion and the prospect of further investigation are determined.

Key words: Christian religious directions (or teaching), conscience, conception of freedom, conformism, distrust.

Постановка проблеми. Однією з глобальних проблем сучасності виступає проблема здоров'я: у широкому його розумінні, яке включає всі сфери життєдіяльності людини й суспільства в цілому. Представники різних наукових сфер підтверджують домінуючу роль духовної творчості особистості у позитивній перебудові свого життя. Це дає нам підстави припускати, що основною причиною втрати здоров'я як невід'ємного блага є криза сприйняття та розуміння, а тому і впорядкованості, самоузгодженості внутрішнього світу людини.

У нашому соціокультурному середовищі, коли значною мірою переважають такі принципи його регуляції, як право сили, диктат грошей і зневага до гідності людини, які є аморальними за свою суттю, актуальності набуває проблема здатності сучасної людини, що живе в епоху споживацтва, до морально-го опору, який, насамперед, ґрунтується на совісті і реквізиті заборон, поставлених самому собі. І ці заборони походять зі сфери свободи, духовності. А домінування духовного начала – це потреба і готовність діяти за правою, за совістю, зрештою – за законом Божим. До того ж гармонізація та інтеграція внутрішнього світу людини, її якостей і властивостей виявляється в узгодженні та рівновазі між духовною спрямованістю особистості, цінностями та соціальною поведінкою. Про це веде мову у контексті фрактальної психології і О.А.Донченко, А саме: самоузгодженість і реальна ідентифікація суб'єкта в соціумі ста-

ють запорукою його психічного здоров'я, ефективної самореалізації й життєспроможності відому. Тобто принцип самоузгодженості є найголовнішою умовою щастя (людина), ефективності (організація) або благополуччя (соціум) [4, с. 108]. Особливо уваги в цьому контексті заслуговують світоглядні настановлення особистості, зокрема, християнські релігійні настановлення, які виступають одночасно і особистісними ціннісними позиціями.

Сучасними зарубіжними та українськими психологами здійснено чимало досліджень, в яких висвітлюються особливості релігійних атitudів щодо Бога, різних життєвих проблем, ситуацій, категорій людей, однак вони відзначаються зосередженістю на чомусь конкретному. Загального, комплексного вивчення християнських релігійних настановлень досі ще не було. Таким чином, дослідження соціально орієнтованих християнських релігійних настановлень, визначення особливостей та рівня їх сформованості серед студентської молоді є актуальним, перспективним та потребує грунтовного дослідження.

Мета дослідження. Метою нашої роботи є дослідження психосоціальних особливостей формування християнських релігійних настановлень серед українських студентів.

Аналіз останніх публікацій. Як показує аналіз літературних джерел з психології, представниками західно-європейської психологічної науки за останній період досліджувались різні типи настановлень (атitudів),

в тому числі і релігійних. Однак вони мали конкретне спрямування: вплив на ставлення до невиліковно хворих, на формування різних типів відносин у суспільстві, на ставлення до батьків, атитюди захисні, сили, взаємин тощо (С.Бріклер, А. Іглі, Р.Петті, Дж.Коснік, Р.Фаузіо, К.Вільямс) [7, с. 113-134].

На вирішальну роль релігійних цінностей для психосоціальної зрілості молоді вказали Д.Крок, М.Карватковська [7, с. 71-89; 8, с. 178-192]. З'ясуванню місця та ролі релігії в системі суспільних відносин і ціннісних орієнтацій особистості присвячені праці Е.Дулумана, Б.Лобовика, Д.Угриновича, О.Онищенка, Г.Лебединця; психологічним аспектам релігії – К.Платонова, І.Малахової, К.Кіндрага, В.Носовича [1, с. 37-45]. Так, О.В.Яремко в контексті дослідження соціально-психологічних особливостей релігійності студентів вивчала зрілість релігійних настановлень (на основі “Шкали зрілості релігійних установок Р.Яворського”). Однак було виокремлено два рівні сформованості християнських релігійних настановлень, які оцінювались за кількістю часу, присвяченого релігійним практикам [6]. Дослідження А.А.Вовк було спрямоване на вивчення релігійності та ціннісних орієнтацій особистості. Автор, як і низка інших дослідників з приkrістю відзначають, що в молодіжному, зокрема у студентському середовищі втрачають значення моральні цінності, високі християнські ідеали. Натомість основним девізом життя стають поради, зроблені свого часу Н.Рокфеллером та Дж.Морганом [5; 8, с. 56-99]. Так, навіть партії різного ідеологічного спектру пропагують комфорт і споживання. Разом з тим, як зазначає О.Г.Івченко, на теренах України як залишок тоталітаризму продовжують панувати і авторитарні ціннісні орієнтації, які проявляються у соціальній пасивності, слухняністі, екстернальністі, визнанні зовнішнього авторитету, потребі у тому, хто б керував, диктував закони, цінності, правила поведінки [1, с. 23; 4].

Щодо релігійних ціннісних орієнтацій, то аналіз емпіричних досліджень показує, що кожен 2-ий українець вважає себе релігійною людиною, а серед студентської молоді 87% визнали себе християнами (О.А.Ліщинська, О.В.Яремко, Л.М.Гридковець) [3; 6]. Соціологи також відмічають відновлення у світогляді студентів значущості християнської релігії – 38,8% студентської молоді вважають себе глибоко релігійними, а 32,5% – визнають, що Бог існує.

Таким чином, виокремлення християнських релігійних настановлень в межах соціальної психології та визначення рівня їх особливостей їх формування є не лише актуальним, а й виступає науковою новизною нашого дослідження.

Аналіз результатів емпіричного дослідження. Рівні сформованості християнських релігійних настановлень (надалі ХРН) студентської молоді ми досліджували в межах психосемантичного підходу на основі опитування у формі анкетування, до якої було включено різні індикатори: для вивчення основних світоглядних ціннісних орієнтацій (позицій, настановлень), притаманних сучасній студентській молоді, особливо українській (правових, авторитарних, споживацьких та ХРН) і для вивчення соціальної відповіданості особистості. Зазначимо, що вибір індикаторів здійснювався за наступними методиками: “Шкала соціальної відповіданості К.К.Муздибаєва”, дослідження правої самосвідомості Г.Абраменкової; методика визначення тоталітарних настановлень Т.Адорно, а також використовувались індикатори взяті із ЗМІ, котрі стосувались споживацьких ціннісних позицій. Надійність і валідність даних методик доведена.

Зазначимо, що рівень сформованості ХРН молоді ми вивчали в контексті дослідження проблеми християнських релігійних настановлень як чинника формування соціальної відповіданості особистості. У дослідженні взяли участь 214 респондентів віком 17–22 роки, які проживають і навчаються у різних містах України (Київ, Івано-Франківськ, Севастополь). ХРН ми досліджували на основі індикаторів, що входили до основної анкети, відібраних на основі експертного опитування. Слід вказати, що ми виокремлюємо позитивні й негативні соціально орієнтовані християнські релігійні настановлення. Якщо перші виступають як потреба і готовність жити й діяти згідно совісті, правди, Божих законів, а поєднуючи в собі індивідуальне та соціальне, є світоглядними настановленнями і ціннісними позиціями особистості. При тому вони можуть/мають сприйматись як внутрішні обмежувачі: не свободи, а псевдосвободи (вседозволеності). Мовляв: “Чиню так, бо по-іншому не можу і не хочу, бо це моя позиція (соціальна, життєва)”. Натомість негативні ХРН (умовно ХРН) – це протилежні за сутністю ціннісні соціально орієнтовані позиції. В психології релігії, в теологічній науці вони розуміються як свідоме та добровільне переступлення заповідей, тобто гріх [9, с. 77]. Про “вчинок” такого роду говорять: “Вчинив не по-християнськи”. Тобто йде мова про невластиви християнські настановлення особистості.

Християнські ціннісні позиції (настановлення) були представлені в анкеті у вигляді тверджень з можливими наступними варіантами відповідей: згоден, важко сказати, не згоден та відповідними балами їх оцінювання: 1, 0, -1. За результатами методики за методом k-середніх по досліджуваних, робиться висновок про рівень сформованості позитивних і негативних ХРН (низького, середнього і високого відповідно). Очевидно – це лише формально, кількісно. Адже якісно навіть один негативний вибір щодо позитивних ХРН означає свідомий вибір “не по-християнські”, а вже в залежності від суті відповідного індикатора-тврдження можна зробити більш конкретний висновок про рівень сформованості ХРН респондента. Не останню роль у підсумку відіграє міра дотримання релігійних практик, релігійне самовизначення респондентів тощо.

Отож, отримані емпіричні дані дозволяють стверджувати про досить високий, на перший погляд, рівень

сформованості позитивних ХРН. Адже 211 респондентів характеризуються певним рівнем сформованості цих настановлень (високим, середнім чи низьким). Таким чином, це становить майже 100% досліджуваних (без трьох осіб). З них у 122 виявлено високий рівень сформованості ХРН, у 72 – середній і у 17 низький.

Разом з тим, за середнім показником у двох студентів виявлено низький рівень негативних настановлень (-анти, невластивих християнських) і в одного – середній рівень негативних настановлень. Видеться, що це дуже низький показник “негативу”. Крім того, як свідчать отримані дані, 69% студентів вважають себе релігійними, 15% вагаються і 16% стверджують, що вони не є релігійними.

З усього видно, що практично всі респонденти характеризуються сформованістю ХРН, хоча і різного рівня. Притому, навіть в атеїстів й тих, хто вагається виявлено сформованість ХРН. Це доводить, що християнські ціннісні позиції (настановлення) притаманні людям незалежно від їхнього релігійного самовизначення, виступаючи природними загальнолюдськими цінностями, які інтеріоризуються людиною у процесі соціалізації, стаючи внутрішніми законами особистості [7, с. 23-51; 9, с. 43-78].

Аналіз праць глибинного психолога-психотерапевта К.Г.Юнга, дозволяє зробити висновок про те, що завдяки совіті як одного із основних особистісних утворень, взаємопов'язаних з відповідальністю, людина здатна внаслідок інтуїтивно-рефлексивного пізнання осягнути внутрішній моральний закон, ціль якого – актуалізувати в психіці індивіда значущість і необхідність підкорятися вічним загальнолюдським цінностям, які від початку присутні у її колективному несвідомому. Лише завдяки цьому вона стає здатною до особистісного зросту та індівідуалізації – за що і відповідальна [5].

Стосовно ж українського суспільного середовища, то світоглядні християнські орієнтації є характеристиками нашого менталітету, і справедливо говорити, що, по-перше, християнство історично було і залишається основною формою релігійного світогляду українців, а християнські цінності є одним з найважливіших морально-психологічних факторів формування й розвитку різних сфер суспільного та духовного життя; по-друге, в національному характері українців релігійність займає одну з найважливіших позицій, яку необхідно підтримувати як одну з найголовніших сфер духовного світу людини (А.М.Колодний, С.Б.Кримський, Н.А.Йордакі, О.Недавня, І.М.Петрова, С.Пролеев, А.Слободян, І.В.Степаненко, Л.О.Филипович, А.М.Черній, В.А.Лакторський, Г.В.Платонов, А.Д.Косичев, В.Н.Шердаков, О.Липка, Г.Пирог, В.Доля, І.Мозговий, М.Бабій, Н.Дудар) [1].

За переконаннями дослідників К.Голзера, Х.Роттера, Й.Рацінгера, М.Хонескера, Дж.Х.Ньюмена, ХРН, сформовані на десяти Божих заповідях, стосуються підсвідомості людини. Вони походять з істини, безумовно присутньої в людині. Заперечуючи здатність до її пізнання, на бажаючи помічати присутнію в собі

правду, людина добровільно відводить погляд від того, чого не хоче бачити. При тому стверджує, що не здатна це пізнати [9, с. 125-141]. Тому навіть не вважаючи себе релігійною, людина знає правду – у вигляді так званого анамнезу її душевно-духовного виміру. Це спогад духа людини, який є основою істинної совіті. Разом з тим, як стверджує український філософ Є.Сверстюк, в умовах наступу на людину ринку спокус, залишається лише один захист – совіті і старий реквізит заборон, поставлених самому собі (саме це є сутністю морального опору особистості й суспільства). Ключовими у висловленій думці для нас, гадаємо, є словосполучення “заборони, поставлені самому собі”. Тобто ХРН мають бути не так зовніпливаючими, детермінуючими, як внутрішніми ціннісними позиціями-заборонами, поставленими самому собі. Таким чином, ХРН стосуються не лише світської духовності, але, насамперед, релігійної – відношення “людина-Бог” (Г.А.Аванесова, Л.П.Буєва, І.Н.Економцев, Л.Журавльова). І саме Дух є Джерелом натхнення для людини в її життєтворчості, в тому числі і у побудові відносин з іншими, зі світом на фундаменті любові [2].

Прикро констатувати, що попри високі кількісні показники рівня сформованості ХРН, в реальності – все по-іншому. Варто вказати, що виокремлені нами позитивні ХРН відображають мінімальну основу християнського буття і моралі в межах духовного зросту особистості при тому, що максимум виступають блаженства – геройські чесноти віри, надії, любові і терпеливості. І кожна людина у цих межах, між максимумом і мінімумом, може вільно рухатись та вибирати собі найбільш пригоже й суб’єктивно можливе моральне вчення і практику [9, с. 35-57]. Притому, отримані дані засвідчують, що лише у семи респондентів виявлено високий рівень сформованості досліджуваних нами настановлень, тобто вони набрали 14 із можливих 14 балів. Таким чином, вони так би мовити, “справились з мінімумом”(принаймні теоретично).

Інші респонденти, які набрали максимум 13 балів за рівнем сформованості позитивних ХРН, вибрали також варіанти відповідей “Н” і “В” стосовно інших ціннісних релігійних позицій, що представлялись відповідними індикаторами. Незгода із запропонованими твердженнями досить суттєво, на нашу думку, змінює рівень сформованості ХРН молоді. Слід також врахувати рівень статистичної значущості отриманих даних. Студенти різною мірою виявляли свою незгоду чи вагання стосовно християнських ціннісних позицій, але найбільше щодо таких ХРН як: поміркованість, щедрість, розсудливість, істинність людської свободи (моральність), повага й пошана до тих, хто наділений владою, спрямованою людині й суспільству на добро, правдивість (правдиве свідчення словом, вчинком, життям), особистий життєвий приклад, чесність, справедливість, милосердя, безкорисливість, доброзичливість, чистота серця.

Так, 136 студентів не погоджуються або сумніваються щодо твердження: “Справжнє щастя – це сво-

бода від багатства і пожадливості до нього. Доброчи-
лівість та істинна покора – це шлях до щастя”. Тому
відповідно, це свідчить, що більшість респондентів
вбачають джерело справжнього щастя у протилежно-
му: у пожадливості, у залежності від багатства, ску-
пості, нерозсудливості. А такі настановлення – нега-
тивні, “невластиві християнські”. Як стверджує
О.Кашук, невластива любов, яку ще св. Августин на-
звав пожадливістю, нищить моральне життя окрім людини і цілого суспільства. Два види любові – любов до дочасних благ та любов до небесних благ – форму-
ють два різні типи людського суспільства. Це, звичай-
но, не означає, що бути багатим погано. Однак багат-
ство не повинно бути самоціллю, але засобом для досягнення добра. Людина повинна володіти багат-
ством, а не навпаки. Воно не є гарантам щастя, бо обмежене. Залежність відповідно не є свободою, не проявляється творчістю. Феномен споживацтва на-
лаштовує людей на те, щоб “мати”, а не “бути”. Перед кожною особистістю як суб’єктом стоїть завдання: “бути, а тоді діяти” (Р.Прокопів, П.Костюк, Л.Падове-
зе, М.Сомін, М.Хома). Таким чином, увиразнюються різниця між бажаним і реальним. Важливо, що сучасні соціально-психологічні дослідження доводять: в Україні люди різного віку, соціального статусу, про-
фесії, з різним рівнем доходу у своїй фінансовій діяль-
ності керуються мотивом “не бути бідним” (в індиві-
дуальному плані) та “бути не біднішим за інших” (в міжособистісному й суспільному вимірі відносин) (В.В.Мяленко). Це разом з нашими даними свідчить про пожадливе, залежне прагнення до багатства за критерієм “мати”, без довгострокових життєвих перспектив. Тобто, це життя сьогоднішнім днем, задля влас-
ного задоволення [8, с. 44].

У підсумку отримуємо: студентська молодь в Україні характеризується втратою відчуття реальності життя, спотвореним розумінням щастя. Моральним добром вважає пожадливість до багатства, при тому, що сама особа стверджує свою релігійність і називає себе християнином. Це певним чином відмінусовує бали від показника рівня сформованості позитивних ХРН респондентів. Адже важливо, щоби молодь усвідомила, що не так важливе багатство, як ставлення до нього з позиції зрілої особистості: багатство відіграє дуже важливу роль у соціально-економічному житті суспільства як засіб забезпечення загального й індивідуального добра. Досить влучно з цього приводу висловився німецький мисли-
тель М.Вебер: “Богу бажане раціональне і утилітарне застосування багатства на благо кожної окремої людини і суспільства в цілому, яке диктувалося б необхідністю і служило б практично корисній меті” [8, с. 177].

На другому місці за частотою й кількістю негатив-
них відповідей знаходиться настановлення істинної людської свободи, концепції її моральності. Так, 89
респондентів (більше третини) не погоджуються з тим,
що помилкова концепція людської свободи породжує вседозволеність звичаїв, справжня базується на мо-

ральному вихованні. З такої позиції випливає інша: усяке людське життя не має цінності, починаючи від моменту зародження аж до смерті (24 особи). Разом з тим, певною мірою зрушуються підвалини і родинного життя. Зокрема, деякі досліджувані не впевнені та й навіть переконані, що люблять, поважають, шанують своїх батьків, несуть перед ними за них відповідальністі. Тим самим вони виявляють свою ціннісну позицію, котра ґрунтується на концепції вседозволеності, на ствердженні людської аморальності. А зокрема, людська свобода у розумінні студентської молоді, як засвідчують отримані дані, не передбачає пошани до батьків, до життя та здоров’я – тобто допустимість завданням будь-якої шкоди, вбивства, самогубства; не вважається обов’язком законний захист і самозахист; допустимість дій чи бездіяльності, що призводять до смерті – аборту, евтаназії, вживанню наркотиків; не обов’язковість збереження і продовження життя; зневага до цілісності людської особи (фізичної, психосоціальної тощо); неважливість дій задля уникнення війни. Саме така позиція респондентів пояснює не лише, сутність ставлення до багатства, але й до себе самих, всього життя, в тому числі і соціального. Важко не по-
годитись, що зрештою вседозволеність призводить до залежності, в країщому випадку. Метою молодого покоління є багатство, влада, слава – три найбільші споку-
си, перед якими сучасна людина зі своїм багажем цінностей не встояла (М.Попович, П.Саух, А.Авксентьев, Ю.Терещенко, А.Чертков). Поняття “вседозволеність” не передбачає ніякої відповідальності. І аж ніяк не пов’язане з домінуванням духовного начала як готовності діяти за совістю, за правою, зрештою, за вищими Божими законами, які є моральним началом кожного зокрема, а людства загалом [9].

Інакше кажучи, свобода особистості в розумінні студентської молоді, базується на совіті ототожненої з поверховою свідомістю та зменшенням людини до її суб’єктивності. Вона не звільняє, а закріпачує сучасну людину (особливо молоду), робить залежною від пануючих поглядів, а далі понижує і рівень цих по-
глядів. Як вважають А.Лаун, К.Голзер, Л.Чухіна, хто прирівнює совість до поверхневого переконання, той ототожнює її з уявно-раціональною безпекою, що складається із самовирівдання, конформізму та інер-
тності. Совість деградує до механізму самовирівдан-
ня, у той час, як її належить робити людину прозо-
рою, показуючи її справжню гідність і велич. Отож, зводити совість до суб’єктивної певності означає уни-
кати правди [9, с. 211-217].

Психосоціальними особливостями сформованості ХРН студентської молоді, які, гадаємо, увиразнюють вищесказане, виступають наступні: неправдивість (64 особи); брехливість, несправедливість, скрупність, користолюбство (58 осіб); бажання зла іншому, зловтішання, залежність від пристрастей, заздрості (38 осіб). У цьому переліку аж ніяк не знайдеться місця любові до близького, але ж логічно – це є відзеркаленням і став-

лення до себе. При тому, у запереченні твердження, що “найбільш правдиве свідчення – це свідчення прикладом власного життя”, можна розгледіти закритість, недовіру, страх, що хтось може проникнути на “приватну територію” власної особистості, яка і так вже не власна (адже залежить від зовнішніх авторитетів споживацтва: вседозволеності і пожадливості, насамперед). А відповідні вчинки, слова, особистий приклад життя виступають підтвердженням цього. Так, із запереченням тверджені про те, що “крадіжкою є навмисне затримування позиченого, знайденої, обманювання в торгівлі, невідповідно низька зарплата, спекуляція, корупція, марнотратство” та “від заздрості народжується ненависть, обмова, наклеп, радість з приводу нещастия ближнього і невдоволення з його щастя” респонденти самі виявляють свої морально-етичні та соціально-психологічні пріоритети.

Ще одне настановлення має місце серед студентської молоді. Воно стосується довіри й пошани до тих, хто наділений владою, спрямованою на добро людині й суспільству. Зокрема, на третьому місці після пожадливості і вседозволеності знаходиться недовіра та зневага до тих всіх, хто наділений владою, спрямованою на добро людині й суспільства. Можливо, тому, що молодь переконана: свої можливості та діяльність влада не спрямовує на благо людини й суспільства. Гадаємо, вагомим чинником серед інших, виступає і низький рівень довіри у нашему суспільстві загалом, що доведено соціально-психологічними дослідженнями [1]. Грунтуючись на вищезазначеному, можна пропустити, що досліджені не дуже-то й вірять у спрямованість діяльності влади на загальне благо. У нашій країні діє принцип подвійної моралі, який не викликає довіри і поваги серед студентів. Аксіомою став вислів: “Хто володіє владою і грішми, той володіє усім”. За таких обставин, нам потрібна не так політична революція, як духовне преображення. На думку український дослідник М.Мариновича, спершу “преобразитись” має “критична маса” ентузіастів, а тоді і все суспільство. Формула такого “духовного преображення” в умовах нинішньої України означає зокрема, готовність жити чесно, правдиво, за совістю самим і привносити мир і лад (Божий лад) у суспільство, яке позбавлене єдності та надії.

Серед 14 виділених позитивних ХРН 6, попри зазначене, зберігають статистичну значущість ($b < 0,01$), таким чином формуючи своєрідний соціально-психологічний комплекс соціально орієнтованих позитивних ХРН.

Таким чином, респонденти з високим рівнем сформованості позитивних соціально орієнтованих ХРН характеризуються усвідомленням своєї причетності до суспільного життя, активної, творчої, відповідальної позиції у ньому. Для них важливим є життя у родині, яка є цінністю не лише для самих молодих людей, але і для цілого суспільства. Студенти також висловлюють готовність захищати права, свої і співгромадян у межах, встановлених законом, якщо державна влада

перевищує свої вповноваження та пригноблює людей. Молоді люди виступають “проти” торгівлі та поневолення людей, виходячи з принципів моралі; “за” чесну інформацію, що служить добру, передану засобами масової інформації. Особливо важливо, що соціокультурна ідентичність “зміцнює їхню впевненість у життєвому виборі”. Притаманність на статистично значущому рівні цих ХРН характеризує респондентів як людей здатних до вибору в особистому й суспільному житті, відповідальних за цей вибір і його наслідки, які проявляються у соціокультурному просторі (полі) та залежать певною мірою від його впливу. Про останнє, зокрема, йде мова у дослідженні О.А.Ліщинської, яка вважає, що трансформація внутрішнього світу особистості відбувається під впливом соціокультурного поля (його норм і вимог), яке сприяє розвитку і реалізації людського потенціалу (або навпаки) [3].

Разом з тим, майже чверть досліджуваних (49 осіб) відмовляються від пошани до національних традицій та ідеалів або ж вагаються щодо їх цінності для себе. Можливо, тому кожен сьомий студент вважає, що життя в родині не є вихованням до життя в суспільстві, і не повинно бути середовищем солідарності й відповідальності. Серед молоді втрачається почуття єдності й наступності поколінь, потреба здатності до справжньої соціокультурної ідентичності. Маємо підстави припускати, що визначений психосоціальний комплекс ХРН швидше відіграє подвійну роль: з однієї сторони – це зовнішній авторитет, значуще соціальне середовище, яке є джерелом та інстанцією відповідальності (у певному розумінні – “сумлінності”); з іншої – “прикриттям”, суб’єктом відповідальності, вірніше, тим, на кого перекладається відповідальність (мовляв, не я такий, родинне середовище таке, суспільство, держава, традиції, віра тощо). О.А.Донченко пояснює таке соціально-психологічне явище як прояви різних дистресових архетипів (Пуер Етернус – синдром вічного хлопчика), архетип екстернальності соціетальної психіки тощо) [2]. Ми ж у свою чергу, можемо на основі отриманих даних вести мову й про те, що трансформаційні процеси в нашему суспільстві, які переплелись особливим чином з різними викликами сучасності (епохою споживацтва й утилітаризму, в тому числі), які працюють проти людини, спричинили психосоціальну й духовну кризу особистості та суспільства в цілому.

Висновки. Результати дослідження показали, що практично всі респонденти характеризуються певним рівнем сформованості позитивних соціально орієнтованих ХРН. Однак лише семеро мають найвищий рівень їхньої сформованості, виявивши таким чином істинне розуміння правди, яка ґрунтується на анамнезі душевно-духовного виміру особистості; усвідомлення основних мінімальних принципів та ціннісних позицій соціального життя християнина. Іншим, попри високі кількісні показники, притаманні дуже неоднозначні соціально-психологічні особливості сформованості

ХРН, які виявляються у згоді або ваганні із/щодо негативними (-их) настановленнями (невластивими християнськими), а саме: із пожадливістю, залежністю від багатства, вседозволеністю, недовірою (в тому числі до влади), неправдивістю, користолюбством, заздрістю. Таким чином, маємо підстави вести мову про тенденції формування морально-етичного формалізму серед молоді зокрема, коли зміст уже не важливий. Совість як ядро моралі зводиться до суб'ективної певності, тобто до уникнення правди і добра (як ядра совіті).

Разом з тим, позитивним явищем залишається, виявлений на рівні статистичної значущості $b < 0,01$, "психосоціальний комплекс" позитивних соціально орієнтованих ХРН особистості. Це доводить, що молодь цінує родинні зв'язки, шанує національні традиції та ідеали, готова до співіпраці з владою, до захисту прав, своїх і співгromадян, до громадянської активності. Але результати підтверджують і те, що згадане соціокультурне середовище (поле) певною мірою пов'язане з виявленими явищами конформізму та екстерналісті. Тому, на нашу думку, перспективним залишається подальше дослідження ХРН, зокрема, і як чинника формування соціальної відповідальності студентів, що також обумовлене потребою дослідження проблеми формування громадянського суспільства

та відродження й збереження національних цінностей (в контексті проблеми національної безпеки).

ЛІТЕРАТУРА

1. Борищевський М.Й. Дорога до себе. Від основ суб'єктивності до вершин духовності [Текст]: монографія / Мирослав Борищевський. – К.: Академвидав, 2010. – 416 с.
2. Донченко О.А. Феномен містичної співпричетності як психоінстинктивний чинник групового структурування / О.А.Донченко // Соціальна психологія. – 2009. – №4 (29). – с. 3–20.
3. Ліщинська О. А. Культова психічна залежність особистості: передумови, чинники, механізми. – К.: Легко інк, 2008. – 266 с.
4. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / За заг. ред. В.О.Татенка. – К.: Либідь, 2006. – 360 с.
5. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості / Ю. Шайгородський // Соціальна психологія. – 2009. – № 4 (36). – с. 65 – 73.
6. Яремко О. Особистісні корелати релігійності / О.Яремко // Соціальна психологія. – 2011. – № 5 (49). – с. 50–59.
7. KrokD. Religijnoscjakosc zyciawperspektywiemmediatorowpsychologicznych. – Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2009.
8. Małgorzata Karwatowska, Autorytety w opiniach młodzieży / Wydawca: UMCS, 2011, W. 1, 244 s.
9. Walesa Cz. Rozwój religijnosci czlowieka. // S. Glaz (ред.). Podstawowe zagadnienia psychologii religii. – Krakow: Wydawnictwo WAM, 2006.